

BİR TOPLUMSALLAŞTIRMA ARACI OLARAK AHİLİK

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ŞANAL
Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi, KAYSERİ

Arş. Gör. Mustafa GÜÇLÜ
Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü, KAYSERİ

Öz

Ahilik İslam dünyasının genelinde görülen bir kuruluş olmayıp sadece Anadolu'da ve Türk olan çevrelerde görülmektedir. Meslek teşkilatı ve yaygın eğitim kurumu olarak ciddi anlamdaki ilk mesleki eğitim kurumu olma özelliğini gösteren Ahilik kurumunun faaliyet alanı sadece mesleki saha ile ilgili olmayıp dini, ahlâki, toplumsal, kültürel ve siyasi fonksiyonları da bünyesinde barındırmaktadır. Türk kültür tarihinde son derece önemli bir yere sahip olan Ahilik, kuruluşundan itibaren bütün gücünü başta gençler olmak üzere özellikle sanat erbabını bir örgüt etrafında toplayarak onları manevi ve ahlaki yönden eğitmeye ve yükseltmeye yönelmiştir. Yeni kuşakların yaparak ve yaşayarak eğitildiği bu kurumda kişi, mesleki alanda, toplumun dini, ahlaki ve kültürel değerleriyle ilgili alanlarda toplumsallaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsallaştırma, ahilik, mesleki eğitim, fütüvvet.

AKHISM (AHILIK) AS A MEANS OF SOCIALIZATION

Abstract

Akhism is a kind of trade guild which is not seen in the Islamic world in general but only in Anatolia and Turkish regions. The field of activity of Akhism, which is the first vocational education institution as an organizational and community education institution, is not confined to vocational training but also includes religious, moral, societal, cultural, and political functions. Since its very foundation Akhism, having an important place in the Turkish cultural history, spent all its energy to gather the young people and craftsmen under an organization and tried to train and exalt them morally. In this organization where the new generations were trained via both applying and experiencing, individuals became socialized in terms of vocation, religion, moral and the cultural values of the society.

Key Words: Socialization, akhism, vocational training, fütüvvet (Professional Knighthood)

GİRİŞ

Ahilik, 13. yüzyılın ilk yarısından 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan dönemde Anadolu'da, Balkanlar'da ve Kırım'da yaşamış olan Türk halkının sanat ve meslek alanında yetişmelerini ve aynı zamanda ahlaki yönden de gelişmelerini sağlayan önemli bir kurumun adıdır. Bu konuda çalışma yapan batılı bilim adamları, ahlaki ve sosyal yaşam kurallarını ihtiva eden Fütüvvetname adındaki eserlere bakarak Ahiliği, Fütüvvetçilikle aynı anlamda görmüşlerdir. Fakat Fütüvvetnamelerdeki bu kuralların teorik ve kuru kurallar olduğu düşünülürse Fütüvvetçilikle ahiliğin farklı olduğu görülmektedir. Çünkü ahilik; sanat ve meslek icra eden kişilerin her türlü çalışmalarını, gereksinimlerini düzenleyen fonksiyonel, pratik ve toplum içinde yaşayan canlı bir kurumdur. Diğer bir deyişle Ahilik, sadece Fütüvvetnamelerdeki kuru ve teorik kuralları kurum üyelerine öğreten bir kurum değildir. Devletlerin, uyruklarının can, mal ve onur güvenliğini sağlayamadığı; hak ve hukuk eşitliğini gerçekleştiremediği; haberleşme, iletişim, eğitim-öğretim araç gereçlerinin ilkel olduğu dönemlerde kendilerini, toplum bireylerini ahlaklı kılmak, onların düzeylerini belli bir aşamaya getirip standartlaştırarak korumakla görevli sayan din ve ahlak bilginlerinin düzenledikleri kurallar, Fütüvvetnamelerin ilk şeklini oluşturmuştur. Bu kurallar zamanla gelişmiş, pek çok meslek, sanat, mezhep ve tarikat yöneticileri, yapılarına uygun değişiklikler yaparak kendilerine özgü Fütüvvetnameler düzenlemişlerdir. Ahilerin, Bektaşilerin ve diğer tarikatların hatta bazı yeniçeri kollarının dahi Fütüvvetnamelerinin olduğu bilinmektedir. Kurallarını birçok kurumların benimsediği fütüvveti Ahilerin de benimsediği görülmektedir (Çağatay, 1990: 1).

Ahi birliklerini Anadolu Türk toplumuna özgü bir sentez olarak ele almak gerekmektedir. Çünkü Türk kültürü bu birliklerde yer alarak özgün bir sentez oluşturmuştur. Bu konuda yapılan araştırmalar, Ahi birliklerinin Fütüvvet birliklerinin devamı olmadığını göstermektedir. Fütüvvet birlikleri, Ahi birliklerini etkilemiş, fakat bunlar Türk kültürü içinde geliştirilmiş ve Türk kültürü ile yoğrulmuştur. Ahiliğin daha çok ahlaki ve eğitimsel ilkeleri ile bazı kurallarını Fütüvvetten aldığı bir gerçektir. Fakat Fütüvvetçilik gelişerek Ahilik haline gelmemiştir. Ahilik daha çok Türkleşmiştir (Tezcan, 1999: 287). Ahilik, Fütüvvet Teşkilatı'ndan farklı olarak Anadolu'da sınaî ve ticari bir mahiyet kazandığı gibi, bu kuruluşa mensup olanların işyeri, atölye, tekke ve zaviyelerinde mesleki eğitim ve öğretimin sürdürüldüğü bir ocak olma özelliği de kazanmıştır. Ahilik, Fütüvvet hareketi gibi bütün İslâm dünyasına ait bir kuruluş olmayıp, sadece Anadolu'da ve Türk muhitinde görülmektedir. Ayrıca Fütüvvet hareketinin Abbasi Halifeliği'nin sona ermesinden sonra tamamen ortadan kalkmasına rağmen Ahilik, Osmanlı toplumu içerisinde varlığını 18. yüzyıla kadar devam ettirmiştir (Bayram, 1991: 6).

Tamamen Türk toplumuna özgü bir sentez olan Ahi birlikleri, meslek teşkilatı ve yaygın eğitim kurumu olarak ciddi anlamdaki ilk mesleki eğitim kurumlarıdır. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Türkiye'de sanat öğretimi ustadan çırağa bilgi aktarılması yöntemiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemde, meslek

eğitiminin yapıldığı dükkânlarda çırak olarak işe başlayan gençler buralarda bir süre çalışarak önce kalfa, ardından da usta olmaktadır(Şimşek, 2002: 16). Sanat öğretiminin esaslarının belirlenmesinde ve üyeleri arasında disiplinin sağlanması konusunda esnaf ve sanatkârlar, karşılıklı yardımlaşma ve sosyal güvence içinde olma bakımından 13. yüzyılda Ahilik teşkilatı etrafında örgütlenmişlerdir. Daha sonra Lonca birlikleri haline gelen Ahi birlikleri varlığını sanat okullarının açıldığı 19.yüzyılın ikinci yarısına kadar devam ettirmiştir (Turan, 1996: 25).

Ahi kurumlarını birer kültür ocağı olarak ifade eden Şeker (2004), bu kurumlarda her yaş ve her sınıftaki kişilerin eğitildiğini ifade etmektedir. Ahi kurumları, Anadolu Türk toplumunun hem dini hem ahlaki kurallarına bağlılıklarını kuvvetlendirirken, aynı zamanda insanların toplumsal hayatını düzenleyen bu kurallara nasıl uyacaklarını hem öğretmiş, hem de göstermiştir. Böylece toplum halinde yaşayan insanlar, birbirleri arasındaki uyumu nasıl tesis edeceklerini, huzur içinde nasıl yaşayacaklarını da görmüşlerdir. Bundan dolayı bu makalede Türk kültür tarihi içinde son derece önemli bir yere sahip olan Ahi birlikleri öncelikle kavram olarak ele alınmış, daha sonra hangi şartlarda oluştuğu, amaçlarının neler olduğu ve bireyin toplumsallaştırılmasındaki önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

BİR KAVRAM OLARAK AHİLİK KURUMU

Selçuklular ve Osmanlıların ilk dönemlerinde Anadolu’da kurulan, esnaf ve çiftçi yardımlaşma teşkilatı olan Ahiliğin, Arapça’da “kardeşim” manasına gelen “ahi” ya da Türkçe’deki “cömert” manasındaki “akı” kelimelerinden adını aldığı ifade edilmektedir. Ortaçağda ortaya çıkmış olan ve önemli bir sosyal yardımlaşma kurumu olduğu anlaşılan Ahilik kurumunun, İslam toplumlarında ortaya çıkmış olan Fütüvvet müesseselerinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Akay, 1997: 13).

Fütüvvet hareketinin Türk beylikleri zamanında ayrı bir gelişme gösterdiğini ifade eden Taeschner (1972, 229), Anadolu’daki Fütüvvet mensuplarının birbirlerini “Ahi” olarak isimlendirmeleriyle bir bakıma Fütüvvet teşkilatından ayrıldığını söylemektedir.

Ahiliği Anadolu Selçuklu Devleti zamanında kurulmuş olan Türk Fütüvvet hareketi olarak ifade eden Bayram(1991, 6)’a göre Ahilik; mefkûre ve çalışma tarzı itibarıyla topluma hizmet sunma ülküsüyle özel yönetmeliklerde belirtilen iş ve ahlak disiplini, şeyh, usta, çırak, kalfa vs. hiyerarşisi içinde çalışmayı ibadet zevki haline getiren sınaî, ticari, siyasi, askeri, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunan teşkilattır. Ahilik teşkilatı mensuplarına, birbirlerine Arapça “kardeşim” demek olan “Ahi” şeklinde hitap etmeleri veya birbirlerine kardeşçe muamelelerde bulunmalarından dolayı Ahi, Ahilerin meydana getirdiği kuruluşa da Ahilik kurumu denmektedir. Ona göre Ahi, Arapça “yiğitlik” ve “cömertlik” ülküsünü yaşayan kişiye verilen ad “feta” anlamında, Ahilik ise “yiğitlik” ve “cömertlik” ülküsünün adı olan “Fütüvvet” anlamında kullanılmıştır.

Benzer bir görüşü paylaşan Kaya (2005) ve Günay (1998: 74), Ahilik kurumunun mesleki saha ile sınırlı olmadığını, bu birliklerin aynı zamanda dini, ahlaki, sosyal, siyasi ve kültürel fonksiyonları da bünyesinde barındırdığını ifade etmektedir.

Ahiliği bir lonca teşkilatı olarak gören Akyüz (1999, 45)'e göre Ahilik teşkilatı; küçük esnaf, usta, kalfa ve çırakları içine alan, onların dayanışmaları kadar mesleklerini dürüstlikle yapmalarını, ayrıca eğitilmelerini amaçlayan bir teşkilattır. Ahilik teşkilatı'nda iş başında ve iş dışında olmak üzere iki çeşit eğitim yapılmaktadır.

Ahiliği, 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar olan dönemde Anadolu'daki esnaf ve sanatkârlar birliklerine verilen ad olarak ifade eden Çağatay (1989: 1), kelimenin sözlük, terim ve örgüt olarak değişik anlamlarının bulunduğunu ifade etmektedir. Ona göre Ahiliğin sözlük anlamı "kardeşim" demektir. Terim olarak Ahilik, belirli bir devrede esnaf ve sanatkârlar birliğini ifade ederken, örgüt olarak Ahilik ise; 13. yüzyılın ilk yarısından başlayarak 20. yüzyılın başlarına kadar Anadolu şehir, kasaba hatta köylerindeki esnaf ve sanatkârlar kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen bir kurumdur.

Ahi olarak anılan kişi kesin olarak bir sanat, ticaret ya da meslek sahibidir. Ahi olan kişi bununla birlikte olgun, ahlaklı, merhametli, iyiliksever ve her işinde, her davranışında dürüst ve güvenilir bir kişidir. 13. yüzyılın ilk yarısında Anadolu Selçuklu Türkleri'nin ekonomik yaşamında çok etkin rol oynadığı görülen Ahilik, uzun yıllar Türk ahlakının da simgesi olmuştur.

Kavramın iktisadi yönüne ağırlık veren Bütünbaykurt(1999)'a göre Ahilik kurumu, Türklerin tarihi gelişim süreci içinde kendi öz değerlerine, örf ve adetlerine ve sosyo-ekonomik yapılarına uygun olarak geliştirdikleri iktisadi ağırlıklı bir teşkilatın adıdır.

Anadolu Ahiliğinin oluşumunda, İslâm dünyasında görülen Fütüvvetin yanı sıra, İslâm tasavvufunun, Batıniğin, Melâmiliğin, İslâm'dan önceki eski Türk inançları, kültürü ve ahlakının, Anadolu'nun o dönemdeki siyasi, tarihi, ekonomik, kültürel, sosyal ve dini şartların etkileri olduğunu ifade eden Günay(1998, 70-71)'a göre Ahilik Teşkilatı; 11. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çoğunluğu göçebe olan Türklerin Anadolu'ya gelip, yerleşme sürecinde ortaya çıkan, Türklere özgü bir kurumdur.

Ekinci(1996, 64)'ye göre Ahilik, İslâm inancıyla Türk örf ve adetlerini kaynaştıran bir düşüncedir. Bu düşünce sisteminde insan sistemin merkezine konulmuş, herşey onun dünya ve öbür dünya mutluluğu için düzenlenmiştir. İnsanın bir bütün olarak ele alındığı bu anlayış, Ahiliğin eğitim faaliyetlerinin hakim unsurunu oluşturmaktadır.

Dönek(2000, 1)'e göre Ahilik; birbirini seven, sayan, yardım eden, yoksulu gözeten, iş hayatında ahlaki kuralları esas alan esnaf ve sanatkârlardan oluşan bir

teşkilatın adıdır. Ahilik, 13. yüzyıldan itibaren orta Asya'dan gelip Anadolu'ya yerleşen Müslüman Türklerin yeni topraklarda hayatlarını devam ettirebilmek için gerekli maddi ve manevi ortamı oluşturan teşkilatlanmadır.

Bütün bu tanımlamalardan sonra Ahilik Teşkilatı ile ilgili öne çıkan bazı özellikler şunlardır:

- Önemli bir sosyal yardımlaşma kurumudur.
- Ahilik kurumunun ortaya çıkışında Fütüvvet müessesesinin etkisi vardır.
- Sınâî, ticari, siyasi, askeri, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunan bir kurumdur.
- Esnaf ve sanatkarlardan oluşan bir teşkilattır.
- Türk toplumunun kendi öz değerleri, örf ve adetleri ile sosyo-ekonomik yapılarına uygun olarak ortaya koydukları bir kurumdur.
- Ahilik kurumunun teşekkülünde Fütüvvetin yanısıra, İslâm tasavvufunun, Batiniliğin, Melâmiliğin, İslâm'dan önceki eski Türk inançları, kültürü ve ahlakının, Anadolu'nun o dönemdeki siyasi, tarihi, ekonomik, kültürel, sosyal ve dini şartların son derece etkisi vardır.
- Bir Türk kurumudur.
- İslâm inancıyla Türk örf ve adetlerini kaynaştıran düşüncenin ürünüdür.

ANADOLU'DA AHİLİĞİ ORTAYA ÇIKARAN SEBEPLER

Her köklü kültür değişiminin toplum hayatı üzerinde derin etkileri olmaktadır. Selçuklu döneminde Anadolu'da da yeni hayat tarzlarına karşı değişik tavırlar ortaya çıkmıştır. Birinci grupta yer alan Türk sultanları ve yüksek tabaka, islâmî hayat tarzının yerleşmesi ve kökleşmesi için yoğun çaba harcamıştır. Bunlar Şâmânî inancın hatıralarını canlandırması korkusuyla islâmdan önceki tarih ve geleneklerine karşı ilgisiz kalmışlardır. İkinci grubu meydana getirenler, birinci grubun aksine, islâmî inanç ve hayat tarzlarının yerine eski Türk geleneklerine ve Şâmânî inançlara bağlı kalmışlardır. Üçüncü grup ise İslâm inancıyla Türk geleneklerini kaynaştıran orijinal bir sentez meydana getirmişlerdir. Bu gurupta yer alanlar devlete karşı tavır alma yerine içtimai huzurun sağlanması için bizzat devlete yardımcı olmuşlardır. Bu grup, geliştirdikleri ahilik felsefesi istikametinde taraftarlarını teşkilatlandırmak amacıyla Ahi birliklerini kurmuş ve geliştirmiştir. Ahi birlikleri, köklü kültür değişmelerinin olduğu bir dönemde, birbirlerine karşı çatışmacı bir tavır içinde olan grupları uzlaştırmak, parçalanmış olan aşiret bağlarının yerine yerleşik hayat tarzlarına uygun, koruyucu değerler meydana getirmek, Bizanslılara karşı Müslüman-Türk menfaatlerini korumak ve toplum huzurunun sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla kurulmuşlardır. Bu yönüyle Ahi birliklerinin içtimai, kültürel, iktisadi ve siyasi yönlerinin olduğu söylenebilir (Ekinci, 1987: 17-18).

Ahilik; Türk kültür ve zevkinin, Ortaçağ İslâm Fütüvveti, töre ve gelenekleriyle beslenmesi ve Anadolu Selçuklu Devleti zamanında Anadolu'daki

sosyal, kültürel, sınıî şartların etkisiyle teşekkül etmiş bir kurumdur (Bayram 1991: 129).

Göçebe Türkler, 11. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Maverâünnehir dolaylarından kalkıp İran'ı kontrol ettikten sonra Anadolu'nun doğu sınırına ulaşmışlardır. Alparslan'ın 1071'de Malazgirt'te Bizans ordusunu bozguna uğratmasının ardından göçebe Türkler, Anadolu'da değişik köylere, kasabalara ve şehirlere yerleşmişlerdir. Anadolu'ya geçen bu Türkmenlerin büyük çoğunluğu atlı göçebedir. Bu dönemde Anadolu'da ticaret ve sanat, bir süre için Türk ve Müslüman olmayan halkın elinde kalmıştır. İlk göç dalgasında büyük şehirlerin esnaf ve sanatkârlarının Türkistan'da kaldığı görülmektedir. Moğol İstilasası sonucu ikinci göç dalgası başlamıştır. Bu istilada Semerkant, Taşkent, Belh ve Merv gibi önemli Türk şehirleri büyük zarar görmüştür. Yalnız Merv'den bir defada batıya göç eden Türk ailelerinin sayısının 70 bin kadar olduğu ifade edilmektedir. Çoğunluğunu esnaf ve sanatkârların oluşturduğu Türk toplulukları Anadolu Selçuklu Devleti'ne sığınmışlardır. İkinci göç dalgasıyla Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen esnaf ve sanatkâra kolayca iş bulmak, yerli Bizans sanatkârları ile rekabet edebilmek ve tutunabilmek için ürettikleri malların kalitesini korumak, üretimi ihtiyaca göre dengelemek, sanatkârlarda sanat ahlakını yerleştirmek, Türk halkını ekonomik anlamda bağımsız kılmak, ihtiyaç sahibi olanlara yardımda bulunmak, ülkeye yapılacak yabancı saldırılarda devletin silahlı kuvvetleri yanında savaşmak, sanatta, dilde, edebiyatta, müzikte, gelenek ve göreneklerde milli heyecanın ayakta tutulması oldukça önemli hale gelmiştir. İşte bu mecburiyet dolayısıyla dini-ahlaki kurallarını Fütüvvetnamelerden alan Ahilik Teşkilatı kurulmuştur (Anadol, 1991: 147-148).

AHİLİK VE TOPLUMSALLAŞTIRMA

Başlangıçta göçebe değerlere bağlı, cemaat yapısı taşıyan birlikler olarak ortaya çıkan Ahi Birlikleri; yerleşik hayata geçişle birlikte yapı ve fonksiyon bakımından değişime uğramış, ahlaki ve siyasi fonksiyonlarına dini ve sosyal fonksiyonlar eklenmiştir. Böylece Ahi birlikleri toplumun vazgeçilmez bir unsuru olmuştur (Güllülü, 1977: 124).

Ahilik kurumunun amaçlarına sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında dört husus ön plana çıkmaktadır. Bunlar;

- Kişiyi eğitip üretici ve yararlı hale getirmek,
- Kişiyi toplumda layık olduğu en uygun yere oturtmak,
- Ahlaklı, bilinçli, üretici ve mutlu bir orta yapı oluşturup, güçlülüğünü devam ettirmek,
- Yapılar arasında karşılıklı anlayış, güven, rıza duyguları ile işbölümü ve işbirliği kurarak toplumda sosyal ve ekonomik dengeyi sağlamaktır (Soykut, 1971: 87).

Ahi birlikleri, ait oldukları dönem itibariyle toplumun yerleşik kent hayatının benimsenmesinde önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu birlikler kendi

içerisinde hem meslek edindiren, hem de mesleğin özlük ve sosyal haklarına sahip çıkan çok fonksiyonlu kuruluştur. Yeni kuşaklar, Ahi birlikleri içerisinde yaparak ve yaşayarak toplumsallaşmaktadırlar. Buradan hareketle Ahi birliklerinin kişiyi mesleki ve toplumun dini, ahlaki ve kültürel değerleriyle ilgili alanlarda toplumsallaştırdığı söylenebilir (Doğan, 2002: 67; İrmış, 1998: 36).

Ahiliğin tamamen bir ahlak okulu olduğunu söyleyen Duman (2005), Ahilik kurumunda dini bilgilerin yanında günlük yaşayışın gerektirdiği görgü kuralları; yemek yemekten giyinmeye, yürümekten koşmaya, evde, mahallede, pazarda, misafirlikte, hasta ziyaretinde nasıl davranılması gerektiğinin de öğretildiğini bildirmektedir.

Ahilik örgütünün “muallim”, “ahi”, “pir” denen öğreticileri bulunmaktadır. Bunlar törenle kuruma yeni alınan üyelerine şunları öğretmektedirler: Dinin esasları, okuma, yazma, insanlık terbiyesi, temizlik, kurumun düzeni ve geleneği, ilahiler, şiirler, raks, sūfî kıssaları ve sözleri, yedi kez kuşak bağlama ve açma. Yedi kez kuşak bağlama ve açmanın anlamı ise şöyledir:

- Cimrilik ve tamah kapısını bağlayıp cömertlik kapısını açmak.
- Zulmetme kapısını bağlayıp iyilik kapısını açmak.
- Hırs kapısını bağlayıp kanaat kapısını açmak.
- Lezzet kapısını bağlayıp riyazet (nefsini kırma) kapısını açmak.
- Halktan bir şey umma kapısını bağlayıp sadece Hak’tan bekleme kapısını açmak.
- Saçmalıklar söyleme kapısını bağlayıp Tanrıyı anıp tatlı konuşma kapısını açmak.
- Şeytanca işler kapısını bağlayıp ilahi işler kapısını açmak. Teşkilatta görevli muallimler; vermiş oldukları eğitimler sırasında; tükürmek, sümürmek, hırsızlık, gıybet, iftira, cimrilik, ayıp ve kusur araştırmak, şehvetle bakmak, emanete hıyanet etmek, yalan söylemek, sözünü tutmamak, haset, kin, yavuz gönüllü olmak, büyülenmek, münafıklık, zina, sarhoş edici içkiler içmek ve haram yemek gibi kötü davranışları engellemeye çalışmışlardır. Bu eğitimden geçen kişiler, sözü edilen kötü huylardan arındıkları gibi, iyi huylar da kazanırdı. Yani eline, beline diline sahip olurlardı (Akyüz, 1999: 45-46).

Ahilik kurumunun dini, ahlaki ve mesleki alanlarda eğitim ve öğretim verdiğinin ifade eden Erken (1998: 74), bu kurumun vermiş olduğu eğitim ve öğretimin, başlıca dört amacının bulunduğunu bildirmektedir. Bunlar;

- . İnsanı mükemmelleştirmek,
- . Çocuğu hayata hazırlamak,
- . Mensuplarını bir mesleğe sahip bireyler olarak yetiştirmek,
- . Kontrollü davranmasını bilen, bulunduğu çevreye uyum sağlayabilen, başkalarının haklarına saygı gösteren insanlar yetiştirmektir. Ahi birliklerinin

eğitim faaliyetlerini İslâm inancının esaslarıyla düzenlediklerini ifade eden Ekinci (1990: 36-37) ise bu eğitim sisteminin karakteristik özelliklerini şöyle sıralamıştır:

. İnsan bir bütün olarak ele alınmış, ona yalnız mesleki bilgi değil, dini, ahlaki ve sosyal bilgiler de verilmiştir.

. İş başında verilen eğitimin, iş dışında verilen eğitimle bütünleşmesi sağlanmıştır.

. Eğitim ömür boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır.

. Teşkilat, köylere kadar varan geniş bir teşkilattır.

. Sistem, ahilik prensiplerine uymayı kabul eden herkese açık tutulmuştur.

. Derslerin yetkili kişilerce verilmesi esasa bağlanmıştır.

. Eğitimden herkesin ücretsiz olarak faydalanması sağlanmıştır.

Ahilik kurumunun dini, mesleki ve ahlaki alanlarda vermiş olduğu eğitim; iş başında ve iş dışında olmak üzere iki türlü idi (Soykut, 1971: 100; Günşen, 1998: 46). İş başında eğitimin, her meslek ya da sanat koluna ait olan kısmı ilgili meslek ya da sanat kolunun kendi kalfaları, ustaları ya da ustalar meclisi tarafından verilmiştir. Bu aşamada dükkan ya da atölyeler de esnafa, sabah, öğle ve akşam zamana uyma, çalışmayı teşvik, ahlakı kontrol etme ve geliştirme, birlik-dirlik, iş başında meslek eğitimi, üretimi artırma ve hatta bazı durumlarda yetişkin eğitimini sağlama gibi imkanlar verilmiştir. İş dışında eğitim ile esnafa daha çok sosyal yaşantıda gerekli olan bilgiler verilmiştir. Bu aşamada hem dünyevi hem de uhrevi bilgiler öğretilmiştir (Soykut, 1971: 101). Ahi birliklerinde verilen eğitimde tedrici metodu, soru-cevap metodu, örnek alma metodu, didaktik nitelikte sohbetler, telkin metodu ve temsil hadiseler ve örneklemeler başlıca kullanılan öğretim metodlarıdır (Yücel, 1999: 319).

Ahilik kurumunda başlıca statüler şunlardır: Çıraklık, ustalık, kalfalık, yiğitbaşılık ve kethüdalık (ahi babalık)tır. Ahi birliklerinde en alt statüyü teşkil eden çıraklık, herhangi bir sanata girmek isteyen gencin o sanatın çırak çalıştırma hakkına sahip ustalarından birinin yanına yardımcı olarak verilmesiyle başlamaktadır. Çırak adayı, Ahi ahlakının ön gördüğü üstün nitelikleri taşımalı ve bu duruma aynı meslekte çalışan iki çırağın şahitlik etmesi gerekmektedir. Bir çırak adayında aranan üstün nitelikler ise şunlardır:

- Sözü yerli yerinde söylemek,
- Vefa yolunda sabit kadem durmak,
- Ehli kerem ve cömert olmak,
- Güler yüzlü olmak,
- Tatlı dilli olmak,

- Kimse hakkında dedikodu etmemek ve kibirli olmamaktır. Her usta, çırağına icra ettiği sanatın bütün sırlarını öğretmek zorunda olmakla beraber çırağın

ahlakından da sorumludur. Bir çırağın sanatının ehli olmaması, iyi ahlaklı olmaması ustası için onur kırıcıdır (Güllülü, 1977: 128-129).

İlk dönemlerde esnaf yamak ve çıraklarının okuyup yazmalarına özel bir önem verilmiştir (Ekinci, 1990: 37). Yamaklar, mesleki eğitimlerini iş yerlerinde görürlerken, zaviyelerde de dini, ahlaki ve içtimai bilgileri alarak eğitimlerine bir bütünlük içinde devam etmişlerdir. Ahi birliklerine yeni katılanlara öncelikle kurumun adap ve erkanı öğretilmiştir. Cumartesi akşamları bu kaidelerin öğretilmesine ayrılmıştır (Güllülü, 1977: 121).

Çırakların 10 yaşının altında olmaması ve velisi tarafından devamının sağlanması şartı bulunmaktadır. Çırağın kalfa olabilmesi için 3 sene çalışması gerekmektedir. Çıraklıktan kalfalığa geçişte, kurum içerisinde tören yapılmaktadır (Unan, 1999-2000: 196).

Ahi birliklerine sonradan bir ara statü olarak katılan kalfalık, 16. yüzyılda ekonomik şartlar göz alındığında anlam kazanmaktadır. Bu yüzyıl Anadolu'sunda ortaya çıkan ekonomik daralma, ticaret ve sanat alanında dengeleyici bir politika izlenmesini zorunlu kılmıştır (Güllülü, 1977: 131). Kalfalar usta olmaya aday ve henüz sermayesi olmayan ücretli işçilerdir. Kalfa olabilmek için en az 1001 gün çıraklık yapmak gerekmektedir. Kalfalar usta olmadığı zamanlarda onun adına tam yetkili olarak işleri yürütürdü. Düzenlenen özel bir törenle ustalığa geçer ve ayrı bir dükkân açardı. Zaviyelerde eğitim gören kalfalar, üç yıl süreyle bu kademedeki çalışmaktaydılar. Sınav niteliğinde törene katılan kalfalar, bu törende kendi eliyle sanatı ile ilgili bir şeyler hazırlarlar ve bunu ustalar meclisine sunarlardı (Şimşek, 2002: 42). Kalfalıktan ustalığa geçişte de 3 sene aynı san'at kolunda çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Fakat sadece 3 sene kalfa olarak çalıştıktan sonra usta olup dükkân açabilmek kafi görülmemiştir. Bu kişinin ayrıca kalfalığı süresince ustasının verdiği işleri özenerek yapması, diğer kalfalarla ve çıraklarla iyi münasebetler kurması, müşterilere karşı dürüst olması, hakkında herhangi bir şikâyette bulunulmaması gerekmektedir. Diğer önemli bir konu da, dükkân açabilecek bir sermayesinin bulunmasıdır (Unan, 1999-2000: 196). Kalfaların ata binme, kılıç kuşanma, atçılık öğrenmeleri gibi spor ve askeri bir eğitime tabi tutulmaları ihmal edilmemiştir. Ahilik Kurumu, belirli bir süre bir kademedeki olarak olgunlaştırılan yamak-çırak-kalfa-usta hiyerarşisi kurmak ve bu kademelerde bulunanları baba-evlat ilişkisi gibi içten bağlarla bağlamak suretiyle sanatı, sağlam ahlaki ve mesleki temellere oturtmuştur.

Alacakları çırak sayısı ve üretecekleri mallara değişik biçimlerde standartlar getirilen ustalığın (Tezcan, 1991: 29) şartları arasında, kalfa iken üç çırak yetiştirme prensibi başta gelirdi. Bir ustanın meclise girebilmesi için de, üç kalfa yetiştirip bunlara peştamal kuşatılması gerekmektedir. Çıraklıktan ustalığa geçiş için uzun süre çalışmak ve ustalar önünde ciddi bir sınavdan geçilmesi önemlidir. Kalfaların yaptığı iş, ustalarca beğenilirse kalfa ustalığa geçebilirdi. Kişi ancak usta olduktan sonra bir işyeri açabilirdi. Kalfalıktan ustalığa yükselen kişinin kulağına Ahi Baba tarafından şu sözler söylenirdi: "Harama bakma, haram yeme,

haram içme. Doğru, sabırlı, dayanıklı ol. Yalan söyleme. Büyüklerinden önce söze başlama. Kimseyi kandırma. Kanaatkâr ol. Dünya malına tamah etme. Yanlış ölçme, eksik tartma. Kuvvetli ve üstün durumdayken affetmesini, hiddetli iken yumuşamasını bil ve kendin muhtaç iken başkalarına verecek kadar cömert ol.” (Şimşek, 2002: 42).

Ahiler; esnaf, sanatkâr, tüccar ve diğer meslek dallarındaki meslek adamları olarak şehirlerde sosyal ve ekonomik düzenin kurulmasının yanı sıra kültürün de gelişmesini sağlamışlardır (Bayar, 1998: 99). Ahiler özellikle büyükşehirlerde sanata ve mesleğe ait bütün işleri yönetmekte, ihtilafları çözmekte, devletle esnaf arasındaki ilişkileri düzenlemekte idiler (Bayar, 1998: 102).

Ahi birliklerinin özellikle dini amaçlara yönelmiş olmadıkları görülmekle beraber, yine de dini alanda resmi islâmi değerlerin baskısına karşı; Türk geleneğinden doğan tutarlı bir tolerans duygusunu geçerli kılmaya çalıştıkları söylenebilir. Bu birlikler ortaçağın en yaygın değeri olan tarafsız bir tutum sergilemişlerdir. Bu konuda Ahi birlikleri yalnızca üyelerini yeni baskılardan korumayı amaç edinmişlerdir. Bu amaca erişmek için çeşitli dini görüşler bir araç olarak kullanılmıştır. Gerek Fütüvvetnamelerde karşılaşılan şekliyle, gerek Ahi Birlikleri içinde işleyen şekliyle bu birliklerdeki dini hayatın Sünnî olmaktan ziyade Şii-Batınî bir karakter taşıdığı görülmektedir. Bu birlikler içerisinde düzenlenmesi kesin kural olarak bilinen törenlerin hemen hemen hepsinde “oniki imam”, “ondört masum” gibi ifadelerin sık sık tekrarlanması, Ahilerin şecerelerini Hz. Ali’ye kadar ulaştırmaları bu Şii-Batınî karakter özelliklerinden ileri gelmektedir (Güllülü, 1977: 111-112).

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanın bir bütün olarak ele alındığı Ahi birliklerinde, insanın mükemmelleştirilmesi temel amaç olarak görülmüştür. Bu nedenle Ahilik kurumunda bireye sadece mesleki bilgi değil, aynı zamanda dini, ahlaki ve içtimai bilgiler de verilmiştir. İş başında ve iş dışında olmak üzere iki türlü eğitimin verildiği bu birliklerde kişi yaparak ve yaşayarak toplumsallaştırılmıştır. Ait olduğu dönem itibarıyla çok fonksiyonlu birlikler olarak karşımıza çıkan Ahi birlikleri, yerleşik kent hayatının benimsenmesinde de önemli görevler üstlenmiştir.

Tamamen Türk toplumuna özgü bir sentez olan ahi birlikleri, meslek teşkilatı ve yaygın eğitim kurumu olarak ilk mesleki eğitim kurumları olarak bilinmektedir. Özellikle ahi birliklerinin bir sosyal ve iktisadi sistem içerisinde geliştiği düşünülecek olursa bu birliklerdeki eğitim sisteminin nasıl gerçekleştiği ve nesilden nesile bu eğitsel anlayışın nasıl aktarıldığının tespit edilmesi yönünde yapılacak olan kapsamlı çalışmaların ve araştırmaların, bu çalışmanın eksik bıraktığı yönleri giderebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akay, N.(1997). “Anadolu Türk Tarihinde Ahilik Müessesesi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*,122, 13-18.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Anadol, C. (1991). *Türk İslam-Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Yayın No: 150, Ankara.
- Bayar, M. (1998). *Arşiv Vesikalarına Göre: XVI. Yüzyılda Karahisar-ı Sahib’de Ahilik ve Esnaf Kuruluşları*, Türk Kültürü, 418, 99-111.
- Bayram, M. (1991). *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı’nın Kuruluşu* , Konya.
- Bütünbaykurt, N. (1999).“Tarihimizde Ahilik ve Ticaret Ahlakı”, *Karınca Dergisi*,64,(748) ,19-20.
- Çağatay, N. (1990). *Ahilik Nedir?*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları,137, Ankara
- Çağatay, N. (1989). *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Doğan, İ. (2002). *Sosyoloji. Kavramlar ve Sorunlar*, 5. Baskı, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Dönek, E. (2000). *Ahilik. Ahlakla Kalitenin Buluştuğu Esnaf Teşkilatlanma Modeli*, Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odası Yayınları, Kayseri.
- Duman,T.“*Osmanlılarda Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma*”, www.yayim.meb.gov.tr/yayimlar/143/6.htm, Al. Tarih: 07.14.2005).
- Ekinci, Y. (1990). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, M.E.B. Yayınları, İstanbul.
- Ekinci, Y. (1996). “Eğitimdeki Eğilimler ve Ahilik”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, 13-15 Ekim 1993, Ankara.
- Erken, V. (1998). *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Olarak Ahilik*, Seba Yayınları.
- Güllülü, S. (1977). *Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Günay, Ü. (1998). “Dini Sosyal Bir Kurum Olarak Ahilik”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 69-77.
- Günşen, A. (1998). “Anadolu’nun Türkleşmesi Sürecinde Ahilik Teşkilatının Yeri ve Önemi”, *Türk Yurdu Dergisi*, Şubat, 43-47.
- İrmiş, A. (1998). “Bir Örgüt Kültürü Örneği Olarak Türk Milli Kültüründe Ahilik”, *Türk Yurdu Dergisi*, Şubat, 35-42.

- Kaya, Y. "Model, Şahsiyet ve Davranış Kültürü Olarak Ahilik", (www.tarihim.tripod.com/ahilik, Al. Tarih: 07.06.2005)
- Soykut, R. (1971). *Orta Yol Ahilik*, Güneş Matbaacılık T.A.Ş., Ankara.
- Şeker, M. "Ahilik ve Kültür Tarihimizdeki Yeri", (www.akmb.gov.tr, Alındığı Tarih: 06.12.2004.)
- Şimşek, M. (2002). *Toplam Kalite Yönetimi ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik*, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Taescher, F. (1972). "İslamda Fütüvvet Teşkilatının Doğuşu Meselesi ve Tarihi Ana Çizgileri", (Çev. Semahat Yüksel), *Belleten*, XXXVI, 203-235.
- Tezcan, M. (1991). "Ahilikte Gençlik ve Eğitimi", *Milli Kültür*, 89, 284-288.
- Tezcan, M. (1999). "Ahilik Çerçevesinde Oluşan Türk Kültürünün Temel Taşları", *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kırşehir.
- Turan, K. (1996). *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihsel Gelişimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No:129, İstanbul.
- Unan, F. (1999-2000). "Osmanlı Devleti'nde Mesleki ve Teknik Eğitim Çerçevesinde Ahilik", *Türk Yurdu Dergisi*, 148-149.
- Yücel, A. (1998). "Ahilikte Eğitim ve Amaçları", *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kırşehir, 315-321.